

This question paper contains 8 printed pages]

Your Roll No.

2673

B.A. (Programme)/I

D-II

SANSKRIT DISCIPLINE—Paper I

(Poetry, Prose and History of Sanskrit Literature)

(पद्यकाव्य, गद्यकाव्य तथा संस्कृत साहित्य का इतिहास)

Time : 3 Hours

Maximum Marks : 100

(Write your Roll No. on the top immediately on receipt of this question paper.)

Note :— Unless otherwise required in a question, answers should be written in Sanskrit or in Hindi or in English; but the same medium should be used throughout the paper.

टिप्पणी :— अन्यथा आवश्यक न होने पर इस प्रश्न-पत्र का उत्तर संस्कृत या हिन्दी या अंग्रेज़ी किसी एक भाषा में दीजिए; परन्तु सभी उत्तरों का माध्यम एक ही होना चाहिए ।

1. (a) निम्नलिखित में से किसी एक की संदर्भ सहित व्याख्या कीजिए : 7

Explain with reference to the context one of the following verses :

(1) शैशवेऽभ्यस्तविद्यानां यौवने विषयैषिणाम् ।

वार्धके मुनिवृत्तीनां योगेनान्ते तनुत्यजाम् ॥

P.T.O.

(2) द्वेष्योऽपि सम्मतः शिष्टस्तस्यार्त्तस्य यथौषधम् ।

त्याज्यो दुष्टः प्रियोऽप्यासीदंगुलीवोरगक्षता ॥

(3) स शापो न त्वया राजन्न च सारथिना श्रुतः ।

नदत्याकाशगङ्गायाः स्रोतस्युद्दाम दिग्गजे ॥

(b) सन्दर्भ सहित व्याख्या कीजिए :

6

Explain with reference to the context :

(1) बोद्धारो मत्सरग्रस्ताः प्रभवः स्मयदूषिताः ।

अबोधोपहताश्चान्ये जीर्णमऽङ्गे सुभाषितम् ॥

अथवा

(Or)

(2) साहित्यसंगीतकलाविहीनः साक्षात्पशुः पुच्छविषाणहीनः ।

तृणं न खादन्नपि जीवमानस्तद्भागधेयं परमं पशूनाम् ॥

2. "उपमा कालिदासस्य" कथन की समीक्षा कीजिए ।

6

Comment on "उपमा कालिदासस्य".

अथवा

(Or)

रघुवंशी राजाओं की विशेषताओं का वर्णन कीजिए ।

Describe the qualities of King of Raghu.

3. किन्हीं दो का अनुवाद कीजिए : 5+5

Translate any *two* of the following :

- (1) कृमिकुलचितं लालाक्लिन्नं विगन्धिजुगुप्सितं

निरुपमरसं प्रीत्या खादन्नरास्थि निरामिषम् ।

सुरपतिमपि श्वा पार्श्वस्थं विलोक्य न शङ्कते

न हि गणयति क्षुद्रो जन्तुः परिग्रहफल्गुताम् ॥

- (2) जयन्ति ते सुकृतिनो रससिद्धाः कवीश्वराः ।

नास्ति येषां यशःकाये जरामरणजं भयम् ॥

- (3) सिंहः शिशुरपि निपतति मदमलिनकपोलभित्तिषु गजेषु ।

प्रकृतिरियं सत्त्ववतां न खलु वयस्तेजसो हेतुः ॥

(4) सत्याऽनृता च परुषा प्रियवादिनी च

हिंसा दयालुरपि चार्थपरा वदान्या ।

नित्याव्यया प्रचुरनित्यधनागमा च

वारांगनेव नृपनीतिरनेकरूपा ॥

4. निम्नलिखित में से किन्हीं दो का संदर्भ सहित अनुवाद कीजिये :

6

Translate any *two* of the following with reference to the context :

(क) समुत्पन्नेषु कार्येषु बुद्धिर्यस्य न हीयते ।

स एव दुर्ग तरति जलस्थो वानरो यथा ॥

(ख) स्त्रीविप्रलिङ्गिणेषु प्रहर्तव्यं न कर्हिचित् ।

प्राणत्यागेऽपि सञ्जाते विश्वस्तेषु विशेषतः ॥

(ग) माता यस्य गृहे नास्ति भार्या च प्रियवादिनी ।

अरण्यं तेन गन्तव्यम् यथाऽरण्यं तथा गृहम् ॥

(घ) उपकारिषु यः साधुः साधुत्वे तस्य को गुणः ।

अपकारिषु यः साधुः सः साधुः सद्भिरुच्यते ॥

5. निम्नलिखित का अनुवाद कीजिए :

5

Translate the following :

तच्छ्रुत्वा मकरः सविलक्षं चिन्तितवान् — 'मयातिमूढेन किमस्य स्वचित्ताभिप्रायो निवेदितः, तद्यद्यसौ पुनरपि कथञ्चिद्विश्वासं गच्छति तद्भयोऽपि विश्वासयामि' । आह च — मित्र ! हास्येन मया तेऽभिप्रायो लब्धः । तस्या न किञ्चित्तव हृदयेन प्रयोजनम् । तदागच्छ प्राघुणिकन्यायेनास्मद्गृहम् । तव भ्रातृपत्नी सोत्कण्ठा वर्तते ।

अथवा

(Or)

आसीत्कस्मिंश्चिद् देशे महाचतुरको नाम शृगालः । तेन कदाचिदरण्ये स्वयं मृतो गजः समासादितः तस्य समन्तात्परिभ्रमति परं कठिनां त्वचं भेत्तुं न शक्नोति । अथात्रावसरे इतस्ततश्च विचरन् कश्चित्सहस्तत्रैव प्रदेशे समाययौ । अथ सिंहं समागतं दृष्ट्वा स सविनयमुवाच 'स्वामिन् ! त्वदीयोऽहं लागुडिकः स्थितस्त्वदर्थे गजमिमं रक्षामि ।

6. निम्नलिखित में से किसी एक कथा का शिक्षा सहित सार प्रस्तुत कीजिए : 7

Write the summary and moral of any *one* of the following stories :

- (1) वानर-मकरकथा
- (2) युधिष्ठिर-कुम्भकारकथा
- (3) चित्राङ्गसारमेयकथा ।

7. निम्नलिखित में से किन्हीं दो पर लघु टिप्पणी लिखिए : 3+3

Write short notes on any *two* of the following :

मण्डूकराज, शृगाल पुत्र, ब्राह्मणदम्पती, श्राद्धकर्म ।

8. प्रश्न सं. 3 एवं 4 के रेखांकित शब्दों में से किन्हीं पाँच का संधि-विच्छेद कीजिए । 7

Disjoin any *five* Sandhis underlined words in Q. Nos. 3 and 4.

9. निम्नलिखित रेखांकित शब्दों में से किन्हीं पाँच में विभक्ति का कारण बताइये : 7

Account for the case-ending in any *five* of the following underlined words :

- (1) मूर्तये नमः ।

- (2) भ्रान्तं वनचरैः सह ।
- (3) विद्या राजसु पूज्यते ।
- (4) कूपे मण्डूकराजः प्रतिवसति स्म ।
- (5) सा राजभयात् जल्पन्ती ।
- (6) तस्य युध्यमानस्य ।
- (7) गृहात् बहिः ।
10. संस्कृत साहित्य के महाकाव्यों का उल्लेख करते हुए उनकी विशेषताएँ बताइए । 12

Mention the epics of Sanskrit literature and describe their characteristics.

अथवा

(Or)

किसी एक खण्ड-काव्य को आधार बनाकर उसकी विशेषताएँ बताइए ।

Describe the characteristics of Khanda-kavya taking examples from one Khanda-kavya.

11. निम्नलिखित में से किन्हीं तीन पर टिप्पणियाँ लिखिए : 15

Write notes on any *three* of the following :

बाण, भर्तृहरि, दण्डी, मेघदूतम्, किरातार्जुनीयम् ।

12. प्रश्न संख्या 5 के गद्यांशों के आधार पर निम्नलिखित प्रश्नों के उत्तर संस्कृत में दीजिए : 6

Write in **Sanskrit** answers of the following questions on the basis of texts given in Q. No. 5 :

- (1) वानरस्य श्रुत्वा मकरः किं चिन्तितवान् ?
- (2) शृगालस्य कः नाम ?
- (3) शृगालः कस्य त्वचं भेतुं न शक्नोति ?
- (4) कस्मात् ग्रन्थात् उद्धृतः अयं गद्यांशः ?